

Bijlage: liturgie. Zie eind van de overweging.

Overweging

Kunst als gedachtenis. Op 3 adventszondagen hebben we gehoord over Bonhoeffer, zijn leven, zijn theologie, zijn spiritualiteit. Vandaag laat ik kunstenaars aan het woord. Zij laten ieder op een eigen manier Bonhoeffer tot de verbeelding spreken en vereren zo zijn gedachtenis. Afbeeldingen begeleiden de voortgang van de liturgie.

In mijn overweging zet ik de schijnwerper op de Amerikaanse componist Thomas Lloyd. (1) foto) Opgeleid als fagottist, operazanger en theoloog is hij werkzaam als verantwoordelijke voor de kerkmuziek in de Episcopale kathedraal van Philadelphia. Enkele jaren geleden maakte hij een compositie over Bonhoeffer. Als priesterstudent maakte hij kennis met Bonhoeffers boek 'Navolging' en raakte gefascineerd door de principiële moed waarmee Bonhoeffer zijn leven en veelbelovende toekomst opgaf. Ook Bonhoeffers beschrijving van het leven in het seminarie 'Finkenwalde' trof hem als een moreel Utopia, waarin elementen van het katholieke monastieke leven gecombineerd werden met een protestantse radicaliteit van geloven. Hij hoorde hoe anderen Bonhoeffer zagen als hun voorbeeld voor het samengaan van geloof en actie. Die obsessie voor Bonhoeffer verandert in de loop van de tijd en dat is merkbaar in zijn compositie. Dat zullen we nog horen.

De compositie krijgt als titel: 'Bonhoeffer, a choral theatre work'. (2a openingstitel). Een cantate is een stuk waarin de zangers een vaste plek hebben: ze komen op, zitten en staan en gaan na applaus weer weg. Maar koortheater als genre laat de zangers ook bewegen. In een betekenisvolle relatie tot de inhoud van het stuk wordt de ruimte door de zangers benut.

Straks zullen we fragmenten zien van de uitvoering. Lloyd kent aan zowel de instrumentale als vocale bezetting een symbolische waarde toe. Zo vertolken de mannenstemmen zowel Bonhoeffer als de Finkenwaldstudenten. Drie vrouwenstemmen vertolken de stem van de vrouwen die van groot belang waren in Bonhoeffers door mannen gedomineerde leefwereld: zijn verloofde Maria van Wedemeyer, zijn tweelingzus, zijn grootmoeder en schoonmoeder.

Het stuk is opgebouwd uit 8 meditaties en 7 scenes. Ze verklanken Bonhoeffers innerlijk gevecht, dat o.a. tot uiting komt in zijn relatie met Maria. Twee dansers verbeelden Dietrich en Maria. (2b dansers, 17:15-17:23)

Meditatie I citeert uit een brief van Bonhoeffer aan Bethge: 'Ik ontdekte pas later, en ik ben nog steeds bezig te ontdekken, dat men alleen kan leren geloven door voluit in deze wereld te leven' (2c, gezongen citaat: 0:15-1:35)

Scene 2 focust op de laatste dienst voor zijn executie, die hij zelf leidt. De scene opent met de teksten van de 2e Paaszondag (Jesaja 53 'om onze zonden werd hij doorboord' en uit Petrus' brief: 'in zijn grote barmhartigheid heeft hij ons opnieuw geboren doen worden door de opstanding van Jezus Christus uit de dood, waardoor wij leven in hoop') en het lied Nun ruhen alle Wälder (van de Lutherse predikant-dichter Paul Gerhardt, die vooral bekend is van 'O Haupt voll Blut und Wunden'). Dan volgt zijn wegvoering, aangekondigd door twee soldaten: 'gevangene Bonhoeffer, maak je gereed en kom met ons mee!' (3, 5:52-8:27)

Scene 6 gaat over de confrontatie van de pastores van de Bekennende Kirche met de door Hitler benoemde rijksbisschop Ludwig Müller. Müller muilkorfde predikanten en kerkelijke functionarissen. Hij beschuldigde predikanten, die buitenlanders van informatie voorzagen van Duitse kerkaangelegenheden van hoogverraad. Hij dreigde niet-arische predikanten af te zetten. Het seminarie Finkenwalde bestempelde hij als illegaal.

Müller zingt niet, maar spreekt, net zoals de twee soldaten die Bonhoeffer afvoeren. Het is alsof Lloyd wil zeggen: in de taal van nazi-Duitsland zit geen muziek.

Rijksbisschop Müller roept de pastores van de Bekennende Kirche op zich aan te sluiten bij de Reichskirche. Als reactie zetten zij "Wie schön leuchtet der Morgenstern" in (4 Wie schön....21:15-22:00)

De bisschop zegt dat ze moeten afzien van dit verraad of anders niet langer namens de kerk spreken. Dan werpen de predikanten de bisschop een citaat uit de Augsburgse Confessie (art. VII) toe: 'Item docent, quod una sancta ecclesia perpetuo mansura sit'. De bisschop vraagt of ze niet hun moerstaal kunnen spreken. De predikanten reageren opnieuw: 'De kerk moet spreken voor wie niet spreken kunnen. Christus is mens-voor-anderen. Alleen wie voor de Joden schreeuwt mag ook gregoriaans zingen!' (5, 23:18-25:04)

Scene 8 noemt Lloyd zelf het 'centrale deel van de cantate'. Het reflecteert op Bonhoeffers verblijf in de VS. De toonzetting van de Zaligsprekingen uit de Bergrede: het centrale leerstuk in Bonhoeffers 'Navolging' wordt omlijst door 2 negro(?)spirituals: 'Sometimes I feel like a motherless child' en 'Walk together children'. Bonhoeffer zag een directe samenhang tussen het lijden van de zwarten onder de Amerikaanse slavernij en het lijden van de Joden onder het nazisme in Duitsland. We zien Bonhoeffer te midden van zijn studenten op het ondergrondse seminarie Finkenwald. Lloyd laat de 2 spirituals starten vanaf een platenspeler. De opnames had Bonhoeffer zelf meegenomen uit Amerika en beluisterde die met zijn studenten. (6, 27:03-28:30)

Jezus zegt aan het eind van de zaligsprekingen:

"maar ik zeg je, heb je vijanden lief en bid voor wie jou vervolgen.....Hij laat zijn zon schijnen over goeden en kwaden..... Thomas Lloyd legt Bonhoeffer als het ware een conclusie in de mond: 'we moeten onze harten openen voor ieder ander'.

De zangers gaan in tweetallen uiteen en zingen: 'Ik heb gezondigd....', 'I have done wrong' (7, 31:10-31:49)

.....en de ander antwoordt: ....'you are forgiven'....'je bent vergeven'. Dan klinkt die andere spiritual "Walk together children".(8, 33:05-34:06)

We maken een sprong naar Mediatie XIV. Uitspraken van Bonhoeffer, die al eerder in de cantate langskwamen worden nu door zijn verloofde Maria van denkbeeldig commentaar voorzien, zoals het feit dat hij is opgepakt vanwege zijn betrokkenheid bij de aanslag op Hitler. (9, 1:02:00-1:03:30)

Dialogo Bonhoeffer-Maria (Jan en Paulien)

M: Waarom moest je je leven op het spel zetten? Je had de wereld zo veel te bieden..we hadden zoveel om samen voor te gaan...

B: "Een mens moet elke poging om iets van zichzelf te maken volledig opgeven".

M: Maar we hadden een heel leven voor de boeg! Misschien een leven van onze kinderen....Wat maakte het uiteindelijk uit? Die gek (Hitler!) leefde ervan om zijn volle wraak op de Joden en de wereld los te laten.....

B: "De figuur van de Gekruisigde ontcracht al het denken dat succes als standaard neemt".
M: Maar hoe kun je zo zeker zijn van jezelf...zo zeker dat je de juiste keuze hebt gemaakt?
B: "Het is geen kwestie van een keuze tussen goed en kwaad, maar gehoorzaamheid aan Gods wil."
M: Maar wat houdt dat in? Hoe kun je zeggen dat je Gods wil kent?
B: "Jezus is de mens voor anderen.....geloof is onderdeel van dit wezen van Jezus"
M: Maar wat als iedereen besloot te doden als ze geloofden dat God tot hen sprak?
B: "Iemands geloof maakt dat hij in zijn eigen nood kijkt naar de macht van God in de wereld. De Bijbel zegt echter dat God machteloos is en lijdt; alleen de lijdende God kan ons helpen."
M: Maar als God lijdt zoals wij, welke hoop is er dan voor de wereld? (10, 1:08:05-1:08:47)

De laatste Meditatie (XV) heeft de titel van Bonhoeffers gedicht: 'Wie ben ik?'. Dit gedicht zet Bonhoeffer neer in zijn zoektocht naar het 'Gebot der Stunde': wat staat me nú te doen? In een inleiding op zijn compositie zegt Lloyd dat door de tijd heen zijn obsessie voor Bonhoeffer veranderde van "'Hoe kwam hij aan zo'n sterk geloof dat hij zulke moedige acties ondernam?' naar 'Hoe kon hij zo resoluut handelen terwijl hij zijn eigen geloof en motivatie zo diep 'in Frage' stelde?' Jaren later, toen religieus martelaarschap zo'n ander gezicht kreeg door de gebeurtenissen van 9/11 (nine/eleven), begon ik mij af te vragen: 'Waren de keuzes die hij maakte de beste keuzes, niet alleen voor hemzelf, maar ook voor anderen? En 'Spreken zijn geloof en zijn daden nog steeds tot ons in onze huidige wereld vol polarisatie tussen religieus fundamentalisme en materialistisch secularisme?'"

We horen het in dit slot. Tegenover de geloofsheld staat een zoekende en twijfelende mens. We horen een strofe uit Paul Gerhardt's lied 'Ist Gott für mich', so trete', waaruit vooral geloofszekerheid spreekt. Een solist onderbreekt het lied met de woorden van het gedicht 'Wie ben ik'. (11, 1:09:05-1:11:12)

Slotregel: Wie ik ook ben, u kent mij, o God! Van u ben ik. Of zoals René van Loenen B parafrazeert:
Wie ik ook ben, gij kunt mij lezen,
Ik hoor u toe met heel mijn wezen.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl

VERDER OP HET SPOOR VAN BONHOEFFER

Een serie van vier middaggebeden op de zondagen in de Adventstijd 2020

Vierde zondag van Advent - 20 december 2020

Hooglandse kerk - Leiden - 12.00 uur

De bril (2020)
- Hans van Eerbeek

Kunst als gedachtenis

Voorganger: Jan Delhaas

Quintet Schola cantorum o.l.v. Wim de Ru

organist: Wim Loos

Een liturgisch project van de oecumenische geloofsgemeenschap

Ekklesia Leiden

Dietrich Bonhoeffer

(1906 - 1945)

Dit jaar – op 9 april – was het 75 jaar geleden, dat de Duitse predikant Dietrich Bonhoeffer, 39 jaar jong, op persoonlijk bevel van Hitler in het concentratiekamp Flossenburg werd vermoord door ophanging. Een paar weken later stortte het Derde Rijk in elkaar en volgde de bevrijding, die voor Bonhoeffer te laat kwam. Bonhoeffer was een veelbelovend theoloog. Hij ging in zijn korte leven steeds eigen en voor anderen inspirerende wegen - de titel van deze serie middaggebeden verwijst daarnaar: 'Verder op het spoor van Bonhoeffer'. Op 21-jarige leeftijd schreef hij zijn alom geprezen dissertatie 'Sanctorum Communio', over de kerk als ge-meenschap der heiligen. Daarmee opende zich een glanzende academische loopbaan. Hij zag daar echter vanaf.

Na een omzwerfing als jongerenpastor, vicaris en docent in Barcelona, een korte theologiestudie aan het *Union Theological Seminary* in New York, waar hij kennis maakt met de gekleurde gemeenschap in Harlem en de voorlopers van de Wereldraad van Kerken (*Life and Work* en *Faith and Order*), een docentschap aan de Berlijnse theologische faculteit, jeugdsecretaris van de 'Wereldbond voor vriendschapswerk van de kerken' in Cambridge, kiest hij uiteindelijk voor het predikantschap.

In de kerkstrijd die ontstond toen Hitler in 1933 aan de macht kwam en een meerderheid van de *Deutsche Christen* de kerk ondergeschikt wilde maken aan de nationaal-socialistische beweging van Hitler neemt Bonhoeffer hier afstand van.

Hij werkt mee aan de opstelling van de Barmer Thesen (mei 1934), de beginselverklaring van de *Bekennende Kirche*. In 1935 richt hij op het landgoed

Finkenwalde een seminarie op voor aankomende predikanten. Samenleven, studeren en liturgie vierten zijn de peilers onder deze interne gemeenschap. Tijdens zijn pastorale periode schrijft hij 'Nachfolge'.

Via zijn familiebanden raakt hij betrokken bij het verzet. Na het zien van de film *Im Westen nicht Neues* verandert zijn pacifistische levenshouding. Hij raakt betrokken bij een samenzwering, die leidt tot de aanslag op Hitler op 20 juli 1944. Hij leverde daarvoor de morele basis. Dat werd hem door zijn kerk niet in dank afgenomen. Een jaar later neemt de kerkenraad van Bonhoeffers kerk in Berlijn-Brandenburg afstand van haar vroegere dominee door zijn naam weg te laten op de verjaardag van de gebeurtenissen een jaar eerder. Nog in de tachtiger jaren verbood een Duitse landkerk een gemeente haar nieuwe kerk naar Bonhoeffer te noemen. En een paar jaar daarvoor weigerde de bevoegde bisschop van een andere kerk de inwijding van een gedenktafel in de dorpskerk van Flossenburg bij te wonen, omdat het volgens de bisschop niet om een christelijke martelaar ging, maar om een politieke. Het draait hier om de vraag wat (christelijke) ethiek is. Vanaf 1940 zag Bonhoeffer het als zijn levenstaak om een 'Ethiek' te schrijven. De oorlog en zijn gevangenschap hebben dat verhinderd. Door toedoen van zijn vriend Bethge is er postuum een 'Ethiek' verschenen samengesteld uit losse fragmenten die Bonhoeffer naliet. Zoals Bethge dat opnieuw deed met brieven en aantekeningen uit de tijd van Bonhoeffers gevangenschap.

Jan Delhaas

93 freely
A. If God on-ly suf-fers as we do, what hope is there then for the
Vib. mf
98
A. world?
Vln. f p *attacca*

MIDDAGGEBED

De vierde zondag van Advent, 20 december 2020

Voorganger: Jan Delhaas

Quintet schola cantorum o.l.v. Wim de Ru

Organist: Wim Loos

Bloemschikking: Monique van der Gaag

De voorganger/liturg staat tijdens het Middaggebed achter de tafel.

De lezing en de overweging vinden plaats vanaf de kathedr.

v=voorganger

s=scholagroep

a=allen

Welkom

Jan Delhaas is freelance predikant en lid van het Team Vieringen van de Ekklesia Leiden

Muziek

Tekst: Latijn (Immanuel, kom)

Melodie: T.Helmore (1811-1890)

Het openingsvers

Psalm 103III

Bron: Vijftig Psalmen

Muziek: Bernard Huijbers

De lofprijzing is het refrein van een Gloria.

Tekst: Huub Oosterhuis

Muziek: Willem Vogel

Hymne/liep

Tekst: W.Barnard

Melodie: Thomas Helmore
Bron: de O-antifonen die in de Middeleeuwen in de kloosters in de week voorafgaand aan Kerstmis in de vespers werden gezongen bij het Magnificat. Telkens wordt Maria's zoon aangeroepen met steeds een andere naam. Niet Jezus, of Christus, maar met titels ontleend aan het Eerste Testament en telkens voorafgegaan door 'O'. Vandaar de naam O-antifonen.

Welkom

(De tafelkaarsen en de vierde Adventskaars worden aangestoken)

Muziek Veni, veni Immanuël

Stilte

Vredegroet

v Laten we elkaar met vrede groeten

a (we groeten elkaar op gepaste afstand)

Openingsvers

v

Hoe is uw naam, waar zijt Gij te vin - den,

eeu - wi - ge God, wij wil - len U zien.

s

Geef ons van-daag een te - ken van lief - de.

Lofprijzing

v

E - re wie e - re toe - komt,

s

lich - ten - de le - ven - de God.

Hymne/Lied O wijsheid, daal als vruchtbare taal

Sapientia - Wijsheid

1 O wijs - heid, daal als vrucht - ba - re taal!

Het zaad ver - dort, de oogst wordt schraal,

op aar - de plant het kwaad zich voort,

de waan - zin voert het hoog - ste woord.

O kom, o kom, Em - ma - nu - el!

Ver - blijd uw volk, uw Is - ra - el!

Adonai

2. O kom, die Heer en meester zijt,
verschijn ons toch in majesteit!
Verlichte wolk en lopend vuur,
zo waart Gij eens op aarde hier,
O kom, o kom, Emmanuël!
Verblijd uw volk, uw Israëel!

Radix Jesse

3. Ja kom, Gij wortel Isai,
verlos ons van de tirannie,
van alle goden dezer eeuw,
o herder, sla de boze leeuw!
O kom, o kom, Emmanuël!
Verblijd uw volk, uw Israëel!

Clavis David

4. Ontsluit, Gij die de sleutel zijt,
die opendoet en niemand sluit,
het huis van dood en duisternis
waarin uw volk gekluisterd is!
O kom, o kom, Emmanuël!
Verblijd uw volk, uw Israëel!

Oriens

5. Daag op, o grote dageraad,
licht aan, wij zijn ten einde raad,
verjaag de nacht van onze nood
en maak uw toekomst rozerood!
O kom, o kom, Emmanuël!
Verblijd uw volk, uw Israëel!

Rex Gentium

6. Koning der volken, heers alom
en, eerste van de aarde, kom!
Gij hoeksteen, maak ons samen één,
verzamel allen om U heen!
O kom, o kom, Emmanuël!
Verblijd uw volk, uw Israëel!

7. Emmanuel

Emmanuël, bewijs uw naam!
wees uw belofte, neem ons aan,
zeggen het volk dat vrede wil,
maak Israëel gerust en stil.
O kom, ja, kom, Emmanuël!
Verblijd uw volk, uw Israëel!

Psalmen Psalm 19

v=voorzang; s=allen alternerend v en s

V Het woord des He-ren is vol - maakt, bron van le-ven,
S Gods ge - tui-ge-nis be - trouw-baar, on-ver-stand wordt wijs.
V Hel-der wa-ter is zijn wet, hart-ver - kwik-kend.
S Zijn ge - bo-den: recht en re-den, licht voor on-ze o-gen.
V Wat Hij be - looft is lou-ter waar-heid, en-kei vre-de.
S Wat Hij doet is wel-ge-daan, tot in eeu-wig-heid.
V E-ven kos-te-lijk als ho-ning, nee, nog meer,
kost-baar-der dan zui-ver goud is het woord des He-ren.

Het hele rijtje:

Sapientia – Wijsheid.

Adonai – Heer.

Radix – Wortel.

Clavis – Sleutel.

Oriens – Opgaande zon.

Rex gentium – Koning van de volkeren.

Emmanuël – God bij ons.

De eerste letters van de coupletten vormen een acrostichon. Van achter naar voren: ErocraS: morgen zal ik er zijn!

Psalmen

Meestal worden er meerdere psalmen gezongen in een getijdegebed.

Wij kiezen voor één psalm.

Psalm 19 is de intredepsalm van de vierde Adventszondag

Tekst: Vijftig psalmen

Muziek: B.Huijbers

Lezing uit de Schriften

Spreuken 3, 1-7

Mijn zoon, vergeet mijn lessen niet,
houd in je hart mijn richtlijnen vast.
Ze vermeerderen de dagen van je leven,
geven je vele jaren van geluk.
Mogen liefde en trouw je nooit verlaten,
wind ze om je hals,
schrijf ze in je hart.
God en de mensen zullen je genegen zijn
en je zult waardering ondervinden.
Vertrouw op de HEER met heel je hart,
steun niet op eigen inzicht.
Denk aan hem bij alles wat je doet,
dan baant hij voor jou de weg.
Wees niet eigenzinnig,
maar heb ontzag voor de HEER
en ga het kwaad uit de weg.

Romeinen 6, 3-11

Weet u niet dat wij die gedoopt zijn in Christus Jezus, zijn gedoopt in zijn dood? We zijn door de doop in zijn dood met hem begraven om, zoals Christus door de macht van de Vader uit de dood is opgewekt, een nieuw leven te leiden. Als wij delen in zijn dood, zullen wij ook delen in zijn opstanding. Immers, we weten dat ons oude bestaan met hem gekruisigd is omdat er een einde moest komen aan ons zondige leven: we mochten niet langer slaven van de zonde zijn. Wie gestorven is, is rechtens vrij van de zonde. Wanneer wij met Christus zijn gestorven, geloven we dat we ook met hem zullen leven, omdat we weten dat hij, die uit de dood is opgewekt, niet meer sterft. De dood heeft geen macht meer over hem. Hij is gestorven om een einde te maken aan de zonde, voor eens en altijd; en nu hij leeft, leeft hij voor God. Zo moet u ook uzelf zien: dood voor de zonde, maar in Christus Jezus levend voor God.

'Wie ben ik', René van Loenen

Een moderne psalm bij het gelijknamige gedicht van Dietrich Bonhoeffer

Wie ben ik, God? Ben ik de mens
die door de ander wordt gekend
als toonbeeld van lankmoedigheid,
van moed en zelfverzekerdheid,
die in gevangenschap de dagen
met milde ogen kan verdragen?

Wie ben ik, God? Ben ik de mens
die men alleen van buiten kent?
Zo kalm van binnen ben ik niet.
Ik huiver, voel mij leeg en ziek,
een wrak, ten dode opgeschreven.
Is dit mijn lot? Is dit mijn leven?

Ben ik een mens door u veracht
of hoopvol teken in de nacht?
Of ben ik beide, door elkaar:
een trooster en een huichelaar?
Wie ik ook ben, gij kunt mij lezen,
Ik hoor u toe met heel mijn wezen.

Overweging 'Kunst als gedachtenis'

Stilte (gevulde???????)

Gebeden

- Intenties, gevolgd door gebedsstilte en Kyrie

*De lezing en de overweging
komen vanaf de kathedr*

*Deze lezing uit **Spreuken** wordt in
veel leesroosters gebruikt bij de
gedachtenis van de 'leraren van
de kerk'.*

*De tekst uit **Romeinen**
heeft een vaste plaats in de
paasnacht bij de gedachtenis van
de doop. In zijn 'Nachfolge' schrijft
Bonhoeffer over hoe de doop,
waarin wij nieuwe mensen
worden, voor hem teken bij uitstek
van de navolging is.*

Ky - ri - e e - lei - son
e - le - i - son

- Middaggebed (tekst Bonhoeffer)

v God,
Gij hebt het goede lief
en beloont het op deze aarde
met een getroost geweten
en in de komende wereld
met de kroon van gerechtigheid.
Voor u staand denk ik aan al de mijnen,
aan de medegevangenen en aan allen,
die in dit huis hun zware dienst verrichten.
Heer, erbarm u!
Schenk mij de vrijheid terug
en laat mij nu zo leven,
dat ik het kan verantwoorden
tegenover u en de mensen.
Heer, wat deze dag ook brengt,
uw naam zij geprezen!

s

In goe-de machten lief-derijk ge-bor-gen
verwachten wij getroost wat ko-men mag.
God is met ons des avonds en des morgens,
is ze-ker met ons el-ke nieuwe dag.

- Gebed in stilte

Onze Vader (*door allen gesproken*)
Onze Vader in de hemel
laat uw naam geheiligd worden
laat uw koninkrijk komen
uw wil gedaan worden
op aarde zoals in de hemel
Geef ons vandaag het brood dat wij nodig hebben
Vergeef ons onze schulden
zoals ook wij vergeven
wie ons iets schuldig was.
En breng ons niet in beproeving,
Maar red ons van het Kwaad.
Want aan u behoort het koningschap,
de majesteit tot in eeuwigheid. Amen

Zegenbede

v De Eeuwige beware ons op het midden van deze dag
als we reikhalzend uitzien
naar de komst van Christus in ons midden.
Hij zegene ons en allen die ons zijn toevertrouwd.

A Amen

v + s Slotlied: Het lied Rorate

Gebeden

De Kyrie intenties zijn
ingebracht door leden van de
Ekklesia. Het zijn ongepolijste
uitingen waarin de zorgen, de
pijn, het verdriet over wat zich in
de wereld afspeelt aan leed,
ziekte, liefdeloosheid,
onbarmhartigheid,
onrechtvaardigheid, gevolgd
door een Kyrie13
Bron: Taizé

Het Middaggebed is een
gedeelte uit een morgengebed
van Bonhoeffer.
De tekst van dat morgengebed
is verdeeld over de
verschillende Middaggebeden in
deze Bonhoeffer-serie.

Het gebed wordt besloten met
een couplet uit Bonhoeffers lied:
Door goede machten trouw en
stil omgeven (Lb511)
Muziek: Siegfried Fietz

De tekst van het Onze Vader
wordt gesproken door allen.
Bron: NBV2021.

De zegenbede
Anwoordlied:
Tekst: Huub Oosterhuis
Muziek: Antoine Oomen.

De **muziek** hoort nog bij het
gebedskarakter van het
Middaggebed.
Verzoek om daarna pas weg te
gaan.

Verantwoording

*De inspiratie voor het thema 'Kunst als gedachtenis' dank ik aan het artikel 'Twee Bonhoeffercantates' van Cees-Willem van Vliet in Muziek&Liturgie, jrg.89, nr 5, Oktober 2020.

Filmregistratie en het boeklet van de cd-opname zijn te vinden op www.thomaslloydmusic.com/bonhoeffer.

Kerkelijke kunstwerken:

1. Voorpagina: 'De bril' van Hans van Eerbeek. Ontstaan tijdens het kunstproject Bonhoeffer van de PKN-gemeente Zwolle, de 'Open Kring'. Het werk is gebaseerd op het gedicht 'Wie ben ik' van Dietrich Bonhoeffer.
2. Afbeelding bij Welkom: Glas-in-loodraam in de St.Johanniskirche, Berlijn. Glazenier: Helga Lingnau-Saks. Bonhoeffer is afgebeeld als leraar met de bijbel in de hand. Ook het zog. 'lijdenswerktuig' is afgebeeld.
3. Afbeelding bij de lezingen: Bonhoeffer in het Westfront van Westminster Abbey, Londen (Tim Crawly, 1998)
4. Afbeelding bij het gebed van Bonhoeffer: Peter Kline 'Bonhoeffer'.
5. Afbeelding bij Het onze Vader: het zeven martelaren nave screen van de St. Albans Cathedral van de hand van Rory Young, 2015. Bonhoeffer staat uiterst rechts, Bisschop Oscar Romero uiterst links.
6. Afbeelding bij de zegenbede: een bronzen beeldhouwwerk ter gedachtenis aan Bonhoeffer bij de Zionskirche in Berlijn (foto Rabanus Flavius)

MEDEDELINGEN

Alle informatie over de vieringen rond kerst kunt u vinden op de website, www.ekklesialeden.nl

Coronafonds Ekklesia Leiden – extra steun voor onze diaconale partners

De Stuurgroep Diaconie van de Ekklesia maakt zich zorgen over een aantal partnerorganisaties. Door de coronacrisis staan de werkzaamheden van deze organisaties voor de kwetsbare groepen in de samenleving onder grote druk. Er is gebrek aan inkomen en voedsel, aan desinfectiemateriaal, medische zorg, mondkapjes, grotere ruimtes, etc. Extra financiële ondersteuning is daarom hard nodig. De stuurgroep heeft besloten om een Coronafonds in het leven te roepen voor steun aan de volgende partnerorganisaties en hun doelgroepen: Collateral Repair Project Jordanië (vluchtelingen), Hogar Tarija Bolivia (ouderen), Tosangana Congo (school en gemeenschap), Zulu Aid Zuid Afrika (HIV en families), Yapukepa Indonesië (kansarme bevolking Papua), SAVIE (kwetsbare kinderen en ouderen Oost-Europa), Taalgroep Ekklesia Leiden (vluchtelingen), Stichting Vrienden van de Voedselbank Leiden (mensen met tekort aan inkomen), Straatpastoraat Leiden (daklozen) en Exodus Leiden (ex-gedetineerden). De opbrengst van de collectes zal de stuurgroep onder de genoemde partnerorganisaties verdelen.

Uiteraard hoopt de stuurgroep op een enorme opbrengst voor het Coronafonds. Om dit te bereiken wordt er niet één keer gecollecteerd maar in totaal zes keer. De collectes zijn op de zondagen **29 november, 6 december, 13 december, en 20 december, Kerstavond en Eerste Kerstdag.**

Digitale giften kunnen in deze periode overgemaakt worden op bankrekeningnummer NL42 INGB 0003 3133 66 t.n.v. Stichting Diaconaal Fonds Hulpverlening o.v.v. Coronafonds Diaconie.

Uw gulle gaven zijn zeer gewenst én hard nodig!

Vrije (eindejaar) gift
aan Ekklesia Leiden

Gift aan het Coronafonds
Ekklesia Leiden

Rapenburg 100
2311 GA LEIDEN
071-5134558

Vereniging LSE: NL 66 INGB 0004 8198 29
- voor alle vrijwillige bijdragen
- voor lidmaatschap: € 25 p.j. (studenten €12,50)

Pastor
Christiane van den Berg - Seiffert, 06-21515589
christiane.vandenbergh@ekklesialeden.nl

Stichting DIACONAALE FONDS
NL 42 INGB 0003 3133 66
voor diaconale projecten

www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl